FAMÍLIA I PODER A VILARDIDA. UNA APROXIMACIÓ A L'ESTAMENT SENYORIAL

Isidre Pastor i Batalla

Per tal de tenir una visió més acurada del que comportà l'estructuració feudal de Vilardida, i com es va articular el règim senyorial, a partir dels grups familiars que en varen detenir la seva titularitat, cal fer una avaluació dels vincles que es van establir en la successió d'aquests llinatges.

PRECEDENTS HISTÒRICS

La situació que presenta l'emplaçament del lloc de Vilardida, ubicat sobre una petita elevació del terreny a la riba esquerra del Gaià, just per on travessa el riu el camí que recorre la part nord del Camp de Tarragona, farà que l'indret es distingeixi com un enclau estratègic des de ben aviat. El traçat d'aquest camí té uns orígens iberoromans, corresponent-se amb un dels ramals de la Via Augusta que, des de la Bisbal del Penedès, passa per ca l'Arbocet i va fins al coll de Santa Cristina, des d'on es dirigeix fins al riu Gaià per travessar-lo just a l'alçada de Vilardida. El seu traçat originari no difereix gaire del que posteriorment tingué el camí ral que des de Vilafranca del Penedès anava cap a Montblanc [1].

[1] La identificació d'aquest camí com un eix transversal que uniria la Via Augusta i la ruta Tarraco-Ilerda ja fou proposat per P. GIRÓ ROMEU "Identificación de algunas vías romanas en el Penedès" a *Actas y Comunicaciones de la 1ª Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Odena*, Martorell, 1952 , pàg 121. corroborant els plantejaments exposats en el treball de A.BLAZQUEZ GIMENEZ "Vias romanas de Cataluña y València" *Exploraciones en las vías romanas de Bergido a Asturica, y de Cataluña, Valencia y Jaén.* Memorias de la J.S.E.A. nº 69. Madrid, 1925, pàg. 15. Tot i que no es pot descartar el més que possible origen ibèric del seu traçat, com ja va apuntar J.SOLÉ CARALT *La Bisbal Històrica.* Tarragona, 1948. Fet, que estaria corroborat per les nombroses restes d'época ibèrica, datades entre el segle IV i III a. J.C., que es documenten al llarg de tot el seu traçat i que aquest mateix autor recull en dita obra.

Les nombroses restes arqueològiques que han aparegut relacionades amb Vilardida posen de manifest que des de ben aviat s'hi va establir un nucli de població, afavorit, sens dubte, per la privilegiada situació que ofereix l'indret. Les cronologies que presenten aquestes troballes arqueològiques denoten una ocupació del lloc amb anterioritat al segle II a. J.C., documentant-s'hi materials ceràmics tant de tècnica ibèrica com característics d'època alt i baix imperial. El fet d'estar aquests materials associats a sitges, forns i enterraments, no tan sols evidencien l'ocupació humana de la zona, sinó que corroboren el fet que aquesta estigués vinculada a l'aparició d'un nucli de població [2]. Tanmateix, s'ha d'interpretar que aquest nucli originari de Vilardida estigué vinculat a un primer assentament d'època ibèrica, i que amb posterioritat a l'ordenació territorial que comportà la romanització, es va mantenir com a explotació agrària. Aquesta continuïtat en l'ocupació dels nuclis d'hàbitat d'origen ibèric fou una tendència que s'ha constatat, de forma més o menys generalitzada, en d'altres indrets de la mateixa àrea d'influència a la que es vincula Vilardida en aquest moment[3].

L'existència d'una vila romana en l'indret de Vilardida no tan sols es fa evident per les cronologies que presenten les troballes arqueològiques que s'hi han documentat, sinó que també s'ha de referenciar a partir de la pròpia etimologia del seu topònim. S'hi fa esment, ja des de les primeres referències documentals del lloc, amb el nom genèric de "*Villa Ardida*" [4].

---

[2] Els jaciments arqueològics de Vilardida, així com els de l'àrea d'influència, han estat inventariats en la *Carta Arqueològica de la comarca de l'Alt Camp*. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1989. El material arqueològic, aparegut en relació al lloc de Vilardida, ha esta recollit i descrit en els treballs de A. FERRER SOLER "El poblamiento ibérico en el Penedés y extensiones" *Ampurias* IX-X 1947-48 pàg. 272, i de M. MARTINEZ LARRIBA *El món Iberoromà a Vila-rodona* Museu de Vila-rodona nº 1. Vila-rodona, 1980. De forma més puntual, també es presenten referències a aquests materials en J. SOLÉ CARALT "Montferri (Tarragona) Vilardida" *Noticias de Arqueologia Hispanicas*. V 1956-1961 pàg. 273; F. NAVARRO "Enterramiento tardorromano en Montferri (Tarragona)" *Boletín Arqueologico* III 1960-70 pàg. 127; J.G. GORGES *Les Villas Hispano-romaines.* Publ. du Centre Pierre. Paris, 1979.

[3] Així es desprèn de les interpretacions que, en analitzar el poblament i l'hàbitat d'aquesta àrea del Gaià entre els segles II i I a. J.C., proposen JUAN, L.C. - BERMUDEZ,A. - MASSÓ, J. - RAMON,E. "Medio natural y medio económico en la industria alfarera: el taller iberoromano de Fontscaldes (Valls, Alt Camp, Tarragona)" *Butlletí Arqueològic* R.S.A.T. Tarragona 1986, pàg. 76.

[4] Joan COROMINES *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial, vol. IX. Barcelona 1991, pàg. 278-283.

L'ESTRUCTURACIÓ FEUDAL

La singularitat de l'enclau on està establert el lloc de Vilardida es torna a posar de manifest a partir de les primeres referències documentals dels segles X i XI, documents que reflecteixen el procés d'expansió de la Marca del comtat de Barcelona. En els primers esments documentals que es fan del lloc de Vilardida, aquest indret està sempre associat a la delimitació de termes castrals de la zona, fet que posa de manifest la singularitat que va adquirir l'indret com a punt de referència territorial. Vinculant-se aquesta, sens dubte, al fet d'estar situat Vilardida entre el Gaià i una de les principals vies de comunicació de la comarca.

Vilardida apareix com una de les afrontacions del castell de Castellvell de la Marca en un document datat entre l'any 960 i 990, pel qual Calabuig i el seu germà Guadamir venen a Sendred el castell de Castellvell de la Marca, el qual tenien per la permuta feta amb el comte Sunyer per la Guàrdia de Montserrat [5] . En el document s'hi fa esment amb els mots "*Villa Ardida*", i se situa al nord del terme de l'esmentat castell. De la mateixa manera, en una altra venda de l'any 1009 s'hi torna a fer menció com a afrontació, aquesta vegada del *Castro Serras* [6] . A l'igual que succeeix en una altra delimitació del terme castral del Castellvell de la Marca de l'any 1023, on es reitera de nou el marcat caràcter que té l'indret de Vilardida com a referent territorial [7] .

Tot i que en aquests tres documents tan sols es fa esment del lloc com a referent territorial, per la conjuntura social que es desprèn del context documental d'aquest període s'ha de considerar com un fet més que probable l'existència d'algun tipus d'hàbitat vinculat a Vilardida ja des de començament del segle XI. Així es posa de manifest a partir de la importància que va adquirir l'indret, i les constants mencions que, en aquest sentit, es fan d'ell. D'aquesta manera, la progressiva consolidació de les estructures feudals, que s'evidencia en tota la zona del Gaià des de finals del segle XI, va possibilitar que es desenvolupés a Vilardida una optimització de la seva activitat econòmica, articulada a partir de l'aprofitament dels seus recursos naturals. A la vegada que es continuarà distingint l'indret per la seva privilegiada situació.

---

[5] A.C.B. Diversorum B, pergamí núm. 510 (Transllat de l'any 1196). Document publicat per R.Mn. URPÍ -.J.A. RESINA *El castell i terme de Banyeres del Penedès dels seus orígens al segle XIV*. Sant Sadurní d'Anoia, 1991, apèndix documental II.

[6] Venda que el comte de Barcelona i la seva muller fan d'un alou propi, anomenat *Castro Serras*, a Guillem, fill del difunt *Galindo*, veguer de Sant Martí. A.C.B. Liber Antiquitatum IV foli 175 doc. 417. Document referenciat per J. MAS i DOMÈNECH *Notes històriques del bisbat de Barcelona*. Vol. IX. Barcelona 1907-21, pàg. 124, doc. núm. 290.

[7] B.P.T. Cartulari «Llibre Blanc» de Santes Creus, foli 137v. Document publicat per F. UDINA MARTORELL *El «Llibre Blanc» de Santes Creus (Cartulario del siglo XII)* C.S.I.C. Barcelona, 1947, pàg. 9 doc. 8.

ELS VILARDIDA: FINALS SEGLE XII -SEGONA MEITAT SEGLE XIV

Des de les primeres referències documentals que posen de manifest l'existència d'una ordenació territorial de la zona, articulada a partir de l'expansió de la Marca del comtat de Barcelona entre finals del segle X i principis del XI, el lloc de Vilardida restarà adscrit al terme del castell de Montmell. De la mateixa manera, es posa de manifest que fou un dels principals referents territorials a l'hora de definir aquest procés d'expansió, tant per la seva privilegiada situació geogràfica, com per ser un bastió situat entre els termes castrals del Castellvell de la Marca i Montmell.

Vilardida, com a quadra integrant del terme del castell de Montmell, quedà sota la jurisdicció del bisbat de Barcelona, el qual portà a terme la subinfeudació de tot aquest ampli terme castral, sent-ne els principals beneficiaris el grup familiar dels Banyeres, uns dels grans promotors de l'ordenació feudal d'aquesta part de l'extrem de la marca del comtat de Barcelona [8].

El 18 de febrer de l'any 1152 se signa una convinença entre Ponç Pere de Banyeres i Ramon Llorenç sobre el lloc de Vilardida, per tal que aquest últim i els seus descendents en tinguessin la potestat. D'entre les condicions que s'estableixen en el document, cal destacar-ne la que fa referència a l'obligació que adquireix Ramon Llorenç de bastir-hi una casa forta, i les que estableixen les prerrogatives de l'ús dels molins [9]. Amb aquest document no tan sols es fa evident la plena consolidació de les estructures feudals que imperen sobre el lloc, sinó que també es posa de manifest l'existència d'una infraestructura pròpia d'un nucli de població habitat. Si bé pel context d'aquest document es deixa entreveure una vinculació del grup familiar dels Llorenç amb el lloc de Vilardida amb anterioritat a l'any 1152, és a partir de mitjans del segle XII que aquests hi portaran a terme tot un seguit d'adquisicions de drets i possessions que els comportarà un increment del domini directe sobre el lloc, en detriment dels seus principals feudataris, els Banyeres.

---

[8] Els Banyeres van ser un dels grups familiars més actius a l'hora de portar a terme la consolidació de l'establiment feudal en la Marca del comtat de Barcelona, els quals, entre els segles XI i XIII, hi van detenir dominis pels principals impulsors de l'ordinació territorial d'aquesta zona: pel llinatge dels Castellvell, el terme del Castellvell de la Marca, pel monestir de Sant Cugat del Vallès, el del castell d'Albinyana, i pel bisbat de Barcelona l'esmentat terme del castell de Montmell. Ecarregant-se d'articular, en cada un d'aquests termes castrals, el desenvolupament dels sotsestabliments entre els diferents membres que constituïen el seu entorn social. Aspectes que han estat àmpliament analitzats en els treballs de B. GARÍ *El linaje de los Castellvell en los siglos XI y XII: un anàlisis prosopogràfico de sus estructuras familiares y de su organización social (c.938-c.1226)*. Tesis Doctoral, U.A.B. Bellaterra 1983, i de R.Mª URPÍ -.J.A. RESINA *El castell i terme...Op. cit.*

[9] A.C.B. Liber Antiquitatum, IV fol. 133v-134, doc. 335. Document publicat per R.Mª URPÍ -.J.A. RESINA *El castell i terme...Op. cit.* Apèndix documental XXI. En el conjunt de l'edifici de Cal Tudó es conserven algunes estructures que presenten una tipologia constructiva pròpia del segle XII, cronologia que s'escau amb la construcció de la casa forta esmentada en el document; elements que han estat descrites i analitzats per J.J. MENCHON i BES "Vila-rodona. Casa forta de Vilardida". *Catalunya Romànica* vol. XXI. Barcelona, 1995, pàg. 357.

Pràctica que també es constata que portaren a terme d'altres grups familiars en indrets propers. Aquest fet comportarà la progressiva desvinculació de Vilardida de la jurisdicció del terme del castell de Montmell, si bé es mantindrà la potestat del seu senyor eminent, el bisbat de Barcelona, que continuarà exercint com a detenidor del domini directe del lloc i terme de Vilardida.

L'increment del poder real que sobre el terme de Vilardida adquiriran els Llorenç es va dur a terme entre finals del XII i principis del XIII, moment en el qual es produeix una reestructuració dels llinatges i dels feus, que comportà l'aparició d'una petita noblesa constituïda, en la seva majoria, a partir de membres de l'antic estament dels *milites*, els quals varen esdevenir, mitjançant l'adquisició de diferents drets i rendes, veritables senyors útils dels llocs on fins al moment hi eren establerts. El progressiu afebliment del poder de l'antiga aristocràcia, generalitzat a partir del segle XIII, va comportar una dispersió dels drets senyorials i, en conseqüència, una dignificació de la condició social dels cavallers, els quals van equiparar els seus drets, com a senyors de castlanies i cavalleries, amb els dels estaments superiors, consolidant-se, d'aquesta manera la seva situació jurídica respecte a les grans famílies feudatàries[10].

El reconeixement de Vilardida com un bé patrimonial hereditari propi amb el qual s'identificà el grup familiar dels Llorenç, així com per la progressiva consolidació dels seus drets sobre el terme, va comportar que s'adoptés el topònim del lloc com a nou gentilici familiar[11]. Així, a partir de finals del segle XII els Llorenç substituïren el seu gentilici originari pel de Vilardida, intitulant-se amb aquest locatiu en Bernat de Vilardida ja l'any 1194, a l'igual que ho faran a partir d'aquest moment tots els seus descendents [12]. El 3 de gener de l'any 1205 és Arnau de Vilardida qui, amb aquesta intitulació, prestà promesa de fidelitat al degà de Barcelona per la casa de Vilardida [13]. De la mateixa manera que ho féu

[10] Tal i com s'ha constatat, de forma generalitzada que succeï arreu del Principat, a partir del treball de T.N. BISSON "El feudalismo en la Cataluña del siglo XII" *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo*. Ed. Crítica. Barcelona 1984. pàg. 67-86, i que A. VIRGILI i COLET *L'expansió i afermament del Feudalisme al Baix Gaià. (Segles XI i XII).* Centre d'Estudis d'Altafulla. Altafulla 1991, ho ha evidenciat en relació a la part baixa del Gaià.

[11] L'adopció de topònims com a gentilicis familiars fou una pràctica generalitzada des del segle XI, com a conseqüència de la privatització de la potestat dels *vicari*, pràctica que van imitar d'altres grups socials situats en la part més baixa de l'escalafó feudal. Tal i com ho han referenciat en els seus treballs J.E. RUIZ DOMÈNECH *Las estructuras familiares catalanas en la Edad Media* (1975), B. GARÍ *El linaje de los Castellvell en los siglos XI y XII.* Medievalia nº 5 U.A.B, pàg. 145 (1985) i RESINA-URPI *El castell i terme...Op. cit.* pàg. 289.

[12] El 23 de desembre de 1194 Bernat de Vilardida i la seva muller Iusiana venen a Pere de Banyeres, i al seu germà Bernat, els drets que tenen en l'Albornar pel preu de dos-cents sous. A.C.A. Cartulari de Sant Cugat del Vallés, foli 105 núm. 357. Document publicat per J.RIUS i SERRA a *Cartulario de «Sant Cugat del Vallés»* vol III. C.S.I.C. Barcelona 1945 pàg. 335 document 1205.

[13] A.C.B. Liber Antiquitatum IV, foli 173, document núm. 410. Document regestat per J. MAS i DOMÈNECH *Notes Històriques... Op. cit*. vol XII pàg. 135 doc. núm. 2379.

Ponça de Vilardida, tant en el seu testament datat el 3 de febrer de 1210, com en la donació que féu a Bernat, l'any 1213, de l'honor que posseïa de la quadra de Vilardida, amb tots els seus termes, drets i pertinences [14], evidenciant-se, per la pròpia entitat d'aquests documents, la plena vigència de la utilització de l'esmentat locatiu per part del referit grup familiar.

A partir del segle XIV els diferents membres d'aquest grup familiar, plenament identificats ja amb el gentilici Vilardida, apareixen genèricament en la documentació intitulant-se com a "*domino domini*" de la quadra de Vilardida [15]. Fet que posà de manifest la potestat que sobre els drets i rendes de la quadra de Vilardida va exercir aquest llinatge. Titularitat que els Vilardida varen mantenir ininterrompudament fins a mitjans del segle XIV, moment en què es truncà la línia successòria directa del llinatge, i que, com a conseqüència, va comportar que el patrimoni familiar sobre el lloc de Vilardida passés a mans del grup familiar dels Tamarit.

ELS TAMARIT DE VILARDIDA: SEGONA MEITAT SEGLE XIV - FINALS SEGLE XVI

El grup familiar dels Tamarit, originari de la part baixa del Gaià, va adquirir a finals del segle XIII el domini sobre el castell i terme de Rodonyà, succeint en la senyoria d'aquest lloc al llinatge dels Lotger. Fet que va comportar que, a partir d'aquest moment, els diferents membres d'aquesta família s'assentessin en la part nord-occidental del Camp de Tarragona, documentant-se la seva presència en llocs com Valls, Bràfim i Vila-rodona. Afavorits, en gran part, per la pròpia conjuntura històrica del moment, caracteritzada per les profundes transformacions polítiques i econòmiques que afectaren l'ordenació feudal establerta, la seva consolidació com a grup familiar es va articular a partir del seu establiment en el domini sobre el lloc de Rodonyà, posant-se de manifest, en aquest sentit, el progressiu increment dels seus béns patrimonials com un dels fets decisius per convertir-se, ençà de la segona meitat del segle XIV, en un dels grups de la baixa noblesa més influents de la zona [16].

---

[14] A.C.B. Liber Antiquitatum I foli 262, document 710. Document regestat per J. MAS i DOMÈNECH *Notes Històriques... Op. cit*. vol XII pàg. 165 doc. núm 2444; i A.D.B. Mensa Episcopal Index Campillo, foli 97 Regest.

[15] Pere de Vilardida apareix documentat amb aquesta intitulació a partit de l'any 1315. A.D.B. Parròquies, Vila-rodona. Actes notarials i capítols matrimonials 1315-1317, XXII/3 r. 33972, foli 46.

[16] L'establiment i posterior consolidació de les estructures feudals que, a partir dels grups familiars dels Lotger i Tamarit, es defineixen a Rodonyà, han estat analitzades en I .PASTOR i BATALLA *La formació d'una baronia al Camp de Tarragona: Rodonyà segles XII-XIV,* Tesi de Llicenciatura Universitat de Barcelona 1996, i en "El domini del grup familiar dels Lotger a Rodonyà, segles XII-XIII" *La Reclosa* nº 1. Vila-rodona, 1997 pàg. 37-48. Treballs on s'ha realitzat un estudi de la formació com a grup de cada un d'ells, així com una aproximació als seus orígens.

Un dels exponents que, de forma més clara, evidencia aquesta consolidació social per part del grup familiar dels Tamarit establerts a Rodonyà fou el fet de que un dels membres d'aquest llinatge esdevingués senyor del domini sobre la quadra de Vilardida. L'adquisició dels drets sobre el lloc de Vilardida per part dels Tamarit es produeix com a conseqüència de l'esponsalici de Gilabert de Tamarit amb Elionor de Vilardida, filla de Pere de Vilardida, darrer membre d'aquest grup familiar que en detindria la senyoria del lloc [17]. El 7 de març de 1363 es documenta a Elionor de Vilardida i a Gilabert de Tamarit jurant fidelitat, i prestant homenatge al bisbe de Barcelona pel feu de la quadra de Vilardida, que per ell tenien [18]. El fet d'aparèixer els dos personatges actuant de manera conjunta en aquest acte s'ha d'interpretar com una mostra del reconeixement dels drets que Gilabert de Tamarit, en virtut del seu esponsalici, havia adquirit sobre el domini del lloc. Així, es pot apreciar com, al cap de pocs anys, el domini de Gilabert de Tamarit sobre la quadra de Vilardida és plenament efectiu, tal i com es posa de manifest en dos documents datats el 29 de febrer de 1372, i el 10 de març de 1377, on aquest es presenta com a "*domino*" de Vilardida [19].

La diversificació que s'havia produït entre els diversos membres de la família, de molts dels drets i rendes que existien sobre el lloc i terme de Vilardida, va motivar que els esmentats cònjuges s'esforcessin en reagrupar-los sota l'única titularitat de la seva senyoria, aconseguint, d'aquesta manera, incorporar al nucli patrimonial la titularitat de la quadra de l'Olcinella. En un document datat el primer de desembre de l'any 1362 Elionor de Vilardida reconeix ser l'única beneficiària dels béns testamentaris de Brunissendis, filla de la seva germana Arsendis, d'entre els quals hi ha la dita quadra [20].

A partir de la base patrimonial que constitueixen els béns i drets sobre el lloc i terme de Vilardida i la quadra de l'Olcinella, Gilabert de Tamarit i Elionor de Vilardida, van articular l'aparició d'un nou grup familiar, els Tamarit de Vilardida. Grup que es constituirà en una branca clarament diferenciada del nucli originari del llinatge dels Tamarit, format a partir dels membres establerts en el lloc de Rodonyà.

La consolidació d'aquest nou grup es farà evident des del moment que la transmissió dels seus béns patrimonials sobre Vilardida es realitzà per via hereditària, instituint-se aquesta a partir de la figura de l'hereu. Tanmateix, és el fet de prevaldre entre els descendents de Gilabert i Elionor el cognom Tamarit com a gentilici, el que permet identificar-los com un nou grup familiar, documentant-se l'any 1372 el primer fill d'aquest matrimoni, Romeu de Tamarit, com l'hereu universal de tots els drets i béns de Vilardida,

[17] Matrimoni que es va dur a terme amb anterioritat al primer de desembre de 1362, any en què es documenten ja com a esposos. A.D.B. Mensa Episcopal, titol XVIII.

[18] A.D.B. Mensa Episcopal, títol XVI. Pergamins Vilardida i Montmell, núm. 9 i núm. 10.

[19] A.D.B. Parròquies, Vila-rodona. Actes notarials 1367-1399, XXII/2, r. 898, folis 7-10; i A.C.A. Cancilleria, registre núm. 930 foli 85-85 v.

[20] A.D.B. Mensa Episcopal titol XVIII, sense núm.

i ho fa emprant el gentilici de Tamarit [21]. S'ha de considerar que fou l'entitat del grup familiar dels Tamarit de Rodonyà el que primà a l'hora de predominar l'ús d'aquest cognom, en lloc de continuar amb el gentilici de Vilardida, associat fins al moment amb el domini sobre el nucli del patrimoni sobre l'esmentat indret. Si bé les adverses vicissituds que marcaren la vida d'aquest personatge va comportar que finalment fos el seu germà, Ramon de Tamarit, qui heretés el domini sobre el lloc de Vilardida. Així ho reconeix el mateix personatge en un document datat l'any 1393[22]. És per això que encara es fa més evident la consolidació de la figura de l'hereu, així com el reconeixement dels drets en la línea successòria als béns patrimonials familiars.

Per tant, es pot constatar com des del tercer quart del segle XIV s'anà consolidant la identitat d'aquesta nova branca familiar, quedant a partir d'aquest moment clarament vertebrat el llinatge dels Tamarit en dues cases; la dels senyors de Rodonyà i la dels senyors de Vilardida.

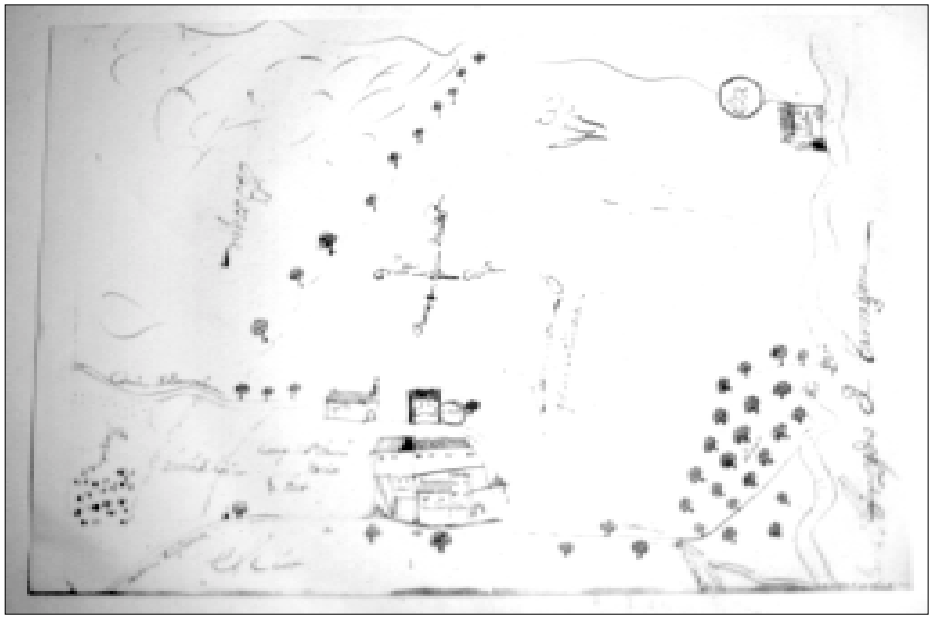
La vinculació del domini sobre el lloc i terme de Vilardida al nou grup familiar dels Tamarit no va comportar cap mena d'alteració del procés d'articulació patrimonial que van iniciar els Vilardida a finals del segle XII. Els Tamarit, com a successors directes seus, van centrar la seva actuació en consolidar el domini real sobre el lloc, tot i que es mantindrà l'adscripció de Vilardida a la jurisdicció del bisbat de Barcelona, reconeixent i prestant homenatge de fidelitat al degà d'aquesta diòcesi, tots els membres d'aquest nou grup familiar. Tal i com ja s'ha referenciat que ho van fer, a partir de l'any 1363, Elionor de Vilardida i Gilabert i de Tamarit, es documenten tots els seus successors que accediren al domini sobre el lloc.

Durant tot el segle XV els Tamarit continuaran actuant com a beneficiaris dels arrendaments de les terres del terme de Vilardida, de la mateixa manera que ho feien els seus predecessors en el domini d'aquest lloc, pràctica que els comportà l'obtenció de rendes per sostenir la seva condició social. D'entre els principals béns patrimonials d'aquesta senyoria s'ha de fer esment del molí fariner de Vilardida, situat al sud del nucli de població. Documentat des del segle XII, aquest molí forma part de tot un seguit d'instal·lacions hidràuliques distribuïdes per tota la conca del Gaià, aprofitant-ne les aigües per al seu funcionament. Tot i que l'explotació d'aquesta infraestructura hidràulica va estar monopolitzada quasi en la seva totalitat pel monestir de Santes Creus, el molí de Vilardida va ser un dels pocs que restà fora de la jurisdicció d'aquest monestir, i va constituir, des de finals del segle XIII, una de les principals fonts rendístiques dels senyors d'aquest lloc [23].

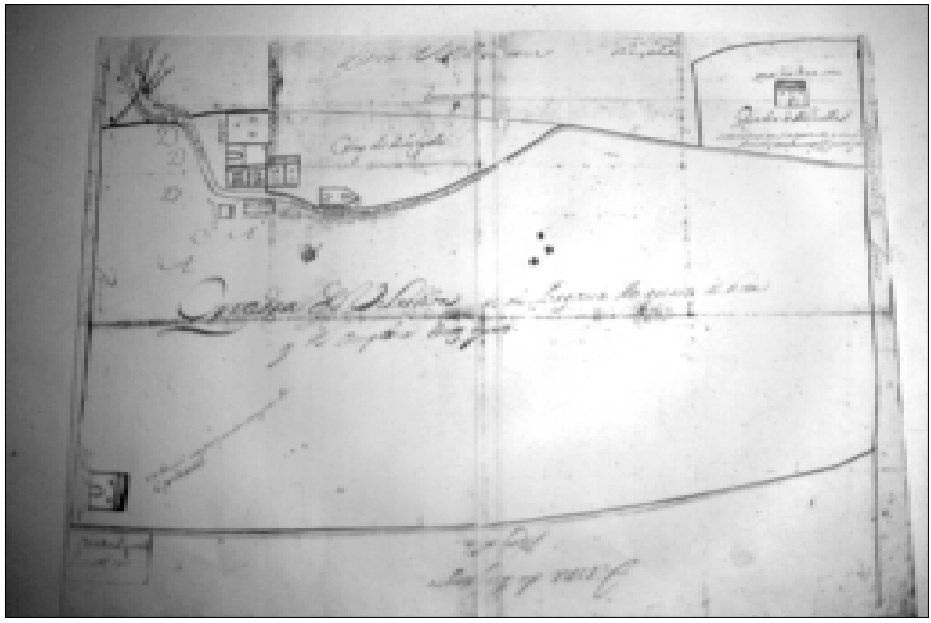
[21] A.D.B. Parròquies, Vila-rodona. Actes notarials 1367-1407, XXII/2 r. 898, folis 7-9.

[22] A.D.B. Mensa Episcopal. Títol XVI Còpia del document sense núm.

[23] A. VIRGILI "La infraestructura hidràulica a la Conca del Gaià mitjà al segle XII" *Universitas Tarraconensis*, VIII. Tarragona, 1986, pàg. 215-226.

❑ Plànol de la quadra de Vilardida. Segle XVIII. Arxiu Diocesà de Barcelona

❑ Plànol de les quadres de Vilardida i de l'Alzinella. Segle XVIII. Arxiu Diocesà de Barcelona

Els Tamarit es varen anar succeint en el domini senyorial d'aquest lloc i el seu terme, passant de pares a fills els drets i rendes que sobre ells s'hi defineixen, intitulant-se com a senyors de Vilardida tots i cada un dels diferents membres d'aquest grup familiar, que n'ostentà la seva titularitat. D'aquesta manera, a partir del tercer quart del segle XIV, apareixen com a *"dominis"* de Vilardida els Tamarit que van estar al capdavant d'aquesta senyoria. Des de Gilabert de Tamarit, que ja s'hi ha referenciat l'any 1372, fins a finals del segle XVI, moment en què es documenta l'any 1594 Joan Onofre de Tamarit encara com a senyor d'aquesta senyoria[24].

Les línies generals que, a part del segle XV, van caracteritzar la política matrimonial de la baixa noblesa, van comportar que el grup familiar dels Tamarit de Vilardida s'emparentés successivament amb membres de les diverses famílies que capitalitzaren els grups de poder de la zona. Quedà, d'aquesta manera, reforçat tant el seu poder econòmic com la seva condició social. Així, en un primer moment, es van emparentar amb les principals famílies del seu entorn més proper, documentat-se en el decurs d'aquest segle diversos esponsalicis amb membres de les famílies més influents establertes a Vila-rodona, com els Domenge, Estalella o Calafell.

ELS MONTOLIU: FINALS SEGLE XVI - SEGONA MEITAT SEGLE XVII

Els canvis socials i les vicissituds econòmiques que experimentaren els grups familiars pertanyents a la baixa noblesa, conjuntament amb el progressiu descens de la renda senyorial, varen ser els principals motius del trasllat dels Tamarit cap a la ciutat de Tarragona, on, a partir dels primers anys del segle XVI, s'integraren en el cercle social que formaven les classes privilegiades d'aquesta ciutat. Aquest fet va comportar que la seva política matrimonial es vinculés a aquest nou àmbit, quedant emparentats amb les principals famílies de la ciutat de Tarragona. Un d'aquests matrimonis fou el que va maridar a Engràcia de Tamarit amb Lluís de Montoliu, membre d'un dels llinatges més representatius de l'estament nobiliari del Camp de Tarragona [25].

Lluís de Montoliu pertanyia al llinatge d'aquesta família que s'havia establert a mitjans del segle XI en el domini del lloc de Renau, i que des del segle XIV en detindria la senyoria de la baronia del mateix nom. Titularitat en la qual es van succeir, a la mort del seu pare —Joan de Montoliu— els seus germans Miquel i Gaspar [26].

---

[24] A.N.B. Notati Francesc Pedralbes. Plec d'Inventaris, lligall 36.

[25] El 8 de setembre de 1587 Engràcia de Tamarit ja es documenta esposada amb Lluís de Montoliu. A.D.B. Parròquies, Vila-rodona. Actes Notarials 1595-1598, r. 909 foli 39.

[26] P. CATALÀ i ROCA "Castells de Peralta i Renau" *Els Castells Catalans*. vol III. Dalmau. Barcelona, 1971, pàg. 47-49; i de J. VECIANA-F. CORTIELLA *Guia de Renau (Tarragona)* Els Llibres de la Medusa núm 15. I.E.T.R.B.IV. Tarragona, 1982.

Cap a finals del segle XVI Onofre Francesc de Tamarit, senyor de Vilardida, va morir sense descendència directa, fet que va comportar que els drets en la línia successòria al domini sobre aquest lloc recaiguessin en l'esmentada Engràcia de Tamarit. Això va significar que aquesta heretés la titularitat de l'indret, la qual, amb el pas dels anys, va passar a estar sota el control de la família dels Montoliu, que en deteniren la senyoria durant dues generacions. D'aquesta manera, a finals del segle XVI la branca familiar dels Tamarit de Vilardida, que des de mitjans del segle XIV havia ostentat el domini útil sobre el lloc de Vilardida, cedirà la seva senyoria a un altre dels grans grups familiars del Camp de Tarragona, els Montoliu. Els quals, a l'igual que succeí amb la casa de Tamarit, van accedir-hi com a conseqüència del dret d'esponsalici, al contraure matrimoni un dels membres del seu grup familiar amb el darrer descendent femení del grup familiar dominant.

A començament del segle XVII la renda feudal de la senyoria de Vilardida havia disminuït considerablement respecte a la que s'obtenia en els segles precedents, fruit de les successives alienacions que s'havien portat a terme sobre els drets i rendes que constituïen aquest patrimoni.

Malgrat que aquest encara estava considerat com un tot unitari, que incloïa encara la titularitat sobre la quadra de l'Olcinella, l'evident desvinculació personal que els Montoliu presentaven respecte aquest patrimoni va suposar que, a la mort del darrer membre d'aquest llinatge, el lloc de Vilardida passés a administrar-se sota la supervisió dels Tamarit, senyors de la baronia de Rodonyà.

Les circumstàncies que van propiciar aquest canvi de titularitat parteixen del llegat testamentari que va fer Lluís de Montoliu, en el qual s'estableixen uns rèdits de 500 lliures, sobre el lloc i terme de Vilardida, a cada un dels seus tres fills —Rafael, Onofre i Lluís— a la vegada que s'instituïa en fideïcomissari al prior del convent de Santa Anna, de l'orde dels Agustins de Tarragona [27]. La prematura mort dels seus dos germans va comportar que Rafael de Montoliu quedés, a conseqüència dels drets de la legítima successió, com a l'únic beneficiari del llegat del seu pare. En no fer-se efectiva la liquidació dels esmentats rèdits en vida d'aquest, la seva titularitat va passar a Joan de Tamarit, senyor de Rodonyà, hereu universal dels béns de Rafael de Montoliu [28].

Després de la mort de Joan de Tamarit, la seva esposa, Maria de Tamarit i de Llobet, com a usufructuària dels béns del seu fill i hereu Hug de Tamarit, varen ser els qui continuaren al capdavant de la senyoria de Vilardida, com a acreditors de les disposicions testamentàries esmentades.

[27] Testament redactat pel notari de Tarragona Miquel Ximeno el 19 de març de 1619, referència en A.D.B. Mensa Episcopal, Títol XVI sense numerar.

[28] Tal i com queda reflectit en el seu últim testament datat el 4 de febrer de 1642. A.N.B. Joan Salines. Secundum Liber Testamentorum, 1638-1648.

El litigi que es va produir entre la casa Tamarit de Rodonyà i l'orde dels Agustins, per la llegítima heretat i béns de Vilardida, es va resoldre el 26 de juny de 1665 per la firma d'una concòrdia entre Maria Tamarit i Hug de Tamarit amb el prior del convent dels Agustins de Barcelona, instituït en procurador dels seus homònims de Tarragona. Acte pel qual, els Tamarit es comprometien a cedir *"la casa, quadra, castell y terme, terras, honors y pertinencies"*, un cop realitzada la liquidació dels rèdits que sobre aquesta els pertocaven [29].

Com a conseqüència de la causa judicial que va originar aquesta problemàtica, la titularitat sobre la senyoria de Vilardida i la quadra de l'Olcinella va recaure, poc després, a mans particulars. Cessió que es va produir per la venda que els Agustins feren, de tots els drets i béns que havien adquirit sobre aquesta, en favor de Joan Fans, del Mas Fans de Bràfim [30].

Joan Fans va estipular en el seu testament, atorgat el 14 d'octubre de 1707, que els marmessors testamentaris havien de vendre els béns sobre la senyoria de Vilardida a Jacint Tudó [31], tal i com aquest es va comprometre de fer-ho en vida [32]. Acte de venda que es va realitzar el 18 d'abril de l'any 1710, quedant a partir d'aquest moment el lloc i terme de Vilardida, i la quadra de l'Olcinella, sota la titularitat d'aquesta família [33].

[29] Document que ha estat referenciat en l'A.H.C.V. Notaris de Valls Andreu Ferrer Notaliarum 1697-1707, no 686 foli 182v-194v i en l'A.D.B. Mensa Episcopal, Titol XVI regesta sense núm.

[30] Venda que es va formalitzar el 20 d'abril de l'any 1666, A.D.B. Mensa Episcopal, Titol XVI regesta sense núm.

[31] A.H.C.V. Notaris de Valls Andreu Ferrer Notaliarum 1697-1707, nº 686 foli 182v-194v

[32] Document que van signar el 14 d'octubre de l'any 1706. A.H.C.V. Notaris de Valls Andreu Ferrer Notaliarum 1697-1707. nº 686 foli 194v-196v.

[33] Amb l'adquisició d'aquesta propietat per part de la familia Tudó es va originar un litigi, per la titularitat sobre la jurisdicció del lloc, amb el bisbat de Barcelona, causa que es va resoldre favorablement a aquest últim; sota el feu del qual havia estat sotmesa Vilardida des de finals del segle XII. A.D.B. Mensa Episcopal, Titol XVI.